

УДК 657.4

Давидов Г. М.,*доктор економічних наук, професор Кіровоградського національного технічного університету,***Черновол О. М.,***кандидат економічних наук, доцент Кіровоградського національного технічного університету*

ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ТА СУБ'ЄКТІВ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті визначено опорні об'єкти обліку витрат на виробництво, методичні прийоми контролю за допомогою обліку та відповідальні відділи.

Ключові слова: контроль, опорні об'єкти, структурні підрозділи, олійно-жирове підприємство.

В статье определены опорные объекты учета расходов на производство, методические приемы контроля за помощью учета и ответственные отделы.

Ключевые слова: контроль, опорные объекты, структурные подразделения, олійно-жировое предприятие.

The main objects of costs accounting, methods and responsibilities centers are determined in the article.

Keywords: control, main objects, departments, oil-food enterprises.

Постановка проблеми. Внутрішньогосподарський контроль здійснюється на кожному підприємстві усіма економічними та технічними службами. Враховуючи те, що у сучасних умовах господарювання головним є забезпечення інтересів власника, головна мета внутрішньогосподарського контролю – попередження недоліків. Одним із найважливіших об'єктів контролю є витрати виробництва, оскільки контроль витрат однозначно визнано необхідним елементом управління підприємством, без якого неможливо повністю реалізувати інші функції управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цією проблематикою займалися такі видатні зарубіжні і вітчизняні економісти, як: Х. Андерсон, Р. М. Антоні, Ф. Вуд, К. Друрі, Д. Колдуелл, Б. Нідлз, М. Чумаченко, І. А. Басманов, П. С. Безруких, Б. І. Валуєв, А. М. Герасимович, В. Б. Івашкевич, М. В. Кужельний, В. Ф. Палій, В. В. Сопко та інші.

Про актуальність досліджуваної тематики свідчить той факт, що протягом останніх п'яти років захищено достатня кількість робіт, що підтверджено авторефератами дисертацій [1; 2; 3; 4].

Разом з тим, організацію внутрішньогосподарського контролю витрат у сучасних умовах необхідно розглядати як процес, який витікає і є похідним з фінансової структури підприємства. І в цьому розумінні цей процес автентичний процесу обліку витрат. Проте в процесі внутрішньогосподарського контролю витрат є свої особливості.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є визначення особливостей організації внутрішньогосподарського контролю для підприємств олійно-жирової промисловості з урахуванням їх галузевих особливостей.

Виклад основного матеріалу. Ефективна організація внутрішньогосподарського контролю на будь-якому підприємстві вимагає чіткого визначення об'єктів, суб'єктів та методичних прийомів контролю. Зупинимося більш детально на опорних об'єктах обліку та контролю витрат (табл. 1).

Найбільшу роль у внутрішньогосподарському контролі відіграє бухгалтерія підприємства завдяки здійсненню своїх контрольних функцій.

Розглянемо порядок здійснення контрольних функцій господарського обліку. Контрольні функції господарського обліку здійснюються на всіх рівнях управління. Найбільше відображення вони знаходять у рамках внутрішньогосподарського контролю. Контрольні функції господарського обліку безперервні, оскільки й процес здійснення операцій та фактів господарської діяльності є також безперервним.

Контрольні функції, які здійснюються спеціалістами різних напрямів, охоплюють усі сфери діяльності підприємств. Їх ефективність багато в чому залежить від активності, методичного відпрацювання та злагодженості контрольних дій працівників бухгалтерій, інших економічних та технічних служб. Мета контрольних функцій – забезпечувати достовірність облікової інформації і попереджувати порушення та недоліки у діяльності підприємств.

Основною формою прояву контрольних функцій господарського обліку є часова, щодо якої необхідно виділяти три форми контролю за допомогою обліку: попередній, поточний, наступний.

Під попереднім контролем варто розуміти перевірки та спостереження контролюючих органів, бухгалтерії, інших структурних підрозділів підприємства і окремих посадових осіб, які відбуваються до моменту здійснення операцій [6, с. 17]. Перевірки і спостереження носять попереджувальний характер, сприяють появі порушень та недоліків. Всі об'єкти попереднього контролю згодом стають об'єктами поточного та наступного контролю. Але об'єктів поточного та наступного контролю за допомогою обліку значно більше.

Таблиця 1

Перелік опорних об'єктів обліку витрат на виробництво, методичних прийомів контролю за допомогою обліку та відповідальних відділів

Розділи, напрями роботи з обліку витрат на виробництво	Відповідальні відділи	Методичні прийоми контролю
1	2	3
Облік витрат на виробництво та калькулювання собівартості продукції	Планово-диспетчерський відділ Фінансовий відділ Відділ логістики Бухгалтерія	
Облік прямих витрат		
Правильність складання планових та нормативних калькуляцій		Порівняння, прийом спеціальних розрахунків, балансові ув'язки, відносні величини
Реальність планових показників, пов'язаних з виробництвом продукції		Порівняння, прийом спеціальних розрахунків, аналіз, обстеження
Обґрунтованість віднесення основних та додаткових матеріалів, реалізаційних та частини фінансових витрат на закупівлю сировини на витрати виробництва		Порівняння, обстеження, інвентаризація, прийом спеціальних розрахунків, сигнальне документування
Облік непрямих витрат	Фінансовий відділ Бухгалтерія	
Достовірність сум віднесених на збільшення непрямих витрат		Порівняння, обстеження, інвентаризація, зустрічна перевірка документів, прийом спеціальних розрахунків, логічна перевірка достовірності документів
Дотримання плану (бюджету) непрямих витрат		Прийоми економічного аналізу, прийом спеціальних розрахунків, групування, відносні величини
Облік ВУЕР	Відділ головного інженера Бухгалтерія	
Формування ВУЕР та їх обґрунтованість		Порівняння, обстеження, зустрічна перевірка документів
Дотримання плану ВУЕР		Прийоми економічного аналізу, прийом спеціальних розрахунків, групування, відносні величини
Облік витрат на енергоресурси		
Формування витрат на енергоресурси та їх обґрунтованість		Порівняння, обстеження, зустрічна перевірка документів, прийом спеціальних розрахунків
Облік витрат на оплату праці	Відділ праці та заробітної плати Бухгалтерія	
Правильність та обґрунтованість нарахування заробітної плати		Порівняння, зустрічна перевірка документів, прийом спеціальних розрахунків, логічна перевірка достовірності документів
Правильність здійснення нарахувань та утримань із заробітної плати згідно з чинним законодавством		Порівняння, зустрічна перевірка документів, прийом спеціальних розрахунків, логічна перевірка достовірності документів
Облік адміністративних витрат	Фінансовий відділ Бухгалтерія	
Формування адміністративних витрат та їх обґрунтованість		Порівняння, обстеження, зустрічна перевірка документів, прийом спеціальних розрахунків
Дотримання плану (бюджету) адміністративних витрат		Прийоми економічного аналізу, прийом спеціальних розрахунків, групування, відносні величини
Облік фінансових витрат, за винятком тих, які включаються до сировинної собівартості продукції	Відділ інвестицій Бухгалтерія	
Формування фінансових витрат, за винятком тих, які йдуть на закупівлю основної сировини		Порівняння, зустрічна перевірка документів, прийом спеціальних розрахунків

Розділи, напрями роботи з обліку витрат на виробництво	Відповідальні відділи	Методичні прийоми контролю
1	2	3
Облік втрат від браку продукції		Обстеження, інвентаризація, порівняння
Достовірність фактів браку продукції		
Правильність підрахунку фактичної собівартості бракованої продукції		
Правильність визначення кінцевої суми втрат від браку		
Підрахунок собівартості одиниці продукції	Планово-диспетчерський відділ Фінансовий відділ Бухгалтерія	Порівняння, обстеження, експертні оцінки
Раціональні прийоми підрахунку собівартості продукції		
Реальність показників собівартості готової продукції		Аналіз, прийом спеціальних розрахунків, зустрічна перевірка документів, абсолютні та відносні величини
Достовірність звітних калькуляцій		Порівняння, прийом спеціальних розрахунків, абсолютні та відносні величини, індексний метод

Поточний контроль займає значне місце у здійсненні контрольних функцій обліку. Практично не існує жодного напрямку виробничої та фінансово-господарської діяльності, які охоплюються бухгалтерським обліком, де б не здійснювався поточний контроль. І оскільки він охоплює дуже різноманітні процеси та явища, саме поточний контроль відіграє головну роль у контрольних діях, що здійснюються за допомогою бухгалтерського обліку. Таким чином, контрольні функції бухгалтерського обліку яскраво проявляються у процесі виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємств і знаходять своє відображення переважно у формі поточного контролю.

Таблиця 2

Об'єкти контролю, який здійснюється структурними підрозділами олійно-жирового підприємства

Структурні підрозділи	Об'єкти контролю
1	2
Планово-диспетчерський відділ	<p>Контроль здійснює на стадіях:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розробки заходів щодо більш раціонального використання сировини, матеріалів, палива, енергії, фонду заробітної плати, ефективного використання виробничих потужностей; – участі у розробці системи оперативного регулювання виробництва для забезпечення ритмічної роботи; – доведення цехами планів виробництва продукції до дільниць, бригад та окремих виконавців з дотриманням встановлених строків та відповідальності; – розробки, включаючи необхідні розрахунки та калькуляції, та надання у встановленому порядку проектів оптових цін і тарифів на продукцію та послуги, які затверджуються – керівником підприємства, проектів постійних, тимчасових, разових оптових та роздрібних цін і тарифів на продукцію, яка виготовляється підприємством; – узгодження проектів цін з замовниками та відповідними службами; розробки плану виробництва продукції по номенклатурі та обсягу, графіку виконання плану випуску продукції цехами та підприємством в цілому, плану реалізації продукції, капітального ремонту основних фондів, виготовлення виробів, поставки матеріальних ресурсів, плану виробництва та поставки експортної продукції і т. ін.; – складання необхідних розрахунків і обґрунтувань для проекту річного плану виробництва продукції та зустрічних планів; – розробки проекту штатного розкладу; – виробітки найбільш раціональної розстановки працівників на основних та додаткових операціях; – визначення потреби цехів у матеріалах, комплектуючих виробах та деталях; – виробітки пропозицій щодо вдосконалення технологічних процесів, скорочення простоїв, підвищення ефективності виробництва.

Структурні підрозділи	Об'єкти контролю
1	2
Відділ праці та заробітної плати	<p>Контроль здійснює у формі:</p> <ul style="list-style-type: none"> – участі у розробці поточних та перспективних планів з праці та заробітній платі, зустрічних планів; – розробки для цехів та інших структурних підрозділів завдань і планів щодо зниження трудомісткості продукції та перегляду норм; – розробки заходів із зміцнення трудової дисципліни і скорочення плинності кадрів; – підготовки сумісно з іншими підрозділами проектів трудових угод та договорів; – розробки методичних рекомендацій з питань організації, нормування та оплати праці; – розробки штатного розкладу, раціональних форм організації управління виробництвом; – участі у визначенні середньої заробітної плати; – доведенні до відома персоналу умов оплати праці; – встановлення відповідно до нормативних актів і штатного розкладу розрядів працівників та посад; – розробки проектів положень про преміювання працівників та пропозицій щодо вдосконалення форм матеріального та морального заохочення; – розробки пропозицій щодо стимулювання праці, встановлення доплат за сумісництво професій, розширення зон обслуговування
Фінансовий відділ	<p>Контроль здійснює при:</p> <ul style="list-style-type: none"> – складанні фінансових планів; – участі у складанні плану реалізації продукції, плану прибутку, рентабельності; – доведенні показників фінансового плану до виробничих одиниць, цехів та інших структурних підрозділів; – складанні місячних фінансових планів (платіжних календарів); – складанні оперативних місячних планів реалізації продукції та прибутку; – узгодженні з фінансовими органами місячних, квартальних і річних звітів по платежах до бюджету; – визначенні найбільш доцільних форм розрахунків з покупцями та замовниками; – розгляді кошторисів витрат на виробництво, адміністративних витрат, витрат на збут, загально виробничих витрат; – участі у розгляді та затвердженні цін на нові вироби, тарифів на роботи та послуги; – участі у розробці заходів щодо прискорення оборотності обігових коштів; – складанні та затвердженні плану заходів щодо підвищення ефективності виробництва.
Відділ головного технолога	<p>Контроль здійснює при:</p> <ul style="list-style-type: none"> – складанні графіку підготовки виробництва нових виробів; – розробці норм витрат матеріалів на нові вироби; – складанні кошторису витрат на нову техніку, комплексного плану підвищення ефективності виробництва; – складанні проекту штатного розкладу; – розробці плану перегляду технічної документації щодо зниження трудомісткості виробів; – визначенні нормованої технологічної трудомісткості
Відділ головного інженера	<p>Контроль здійснює при:</p> <ul style="list-style-type: none"> – складанні планів власного виробництва енергоресурсів та споживання енергоресурсів, складання штатного розпису, кошторису непрямих витрат, планової та нормативної калькуляції та визначення собівартості продукції, розробки нормативів обігових коштів по структурним підрозділам, підвищення кваліфікації персоналу, пропозицій щодо підвищення ефективності виробництва, визначення ефективності від запровадження нової технології та техніки, складання фінансового плану і т. ін.; складанні замовлень на включення у план виробничих одиниць та цехів вартості послуг; – обстеженні технічного стану обладнання з метою попередження аварійних ситуацій та передчасного зносу; – складанні графіків планово-попереджувального ремонту, планів ремонту обладнання, планів роботи додаткових цехів; – складанні проекту штатного розкладу; – розробці пропозицій щодо найбільш раціональної розстановки працівників; – визначенні норм та нормативів матеріальних та трудових витрат на ремонт; – розробці пропозицій щодо вдосконалення використання парку обладнання, підвищення ефективності виробництва
Відділ інвестицій	<p>Контроль здійснює при:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розробці планів фінансування капітальних вкладень; – участі у розробці заходів щодо ефективного використання коштів на освоєння нової техніки, фінансування науково-дослідних та експериментальних робіт; – складанні плану фінансування науково-дослідних робіт; – участі в укладенні договорів по капітальному будівництву, у введенні в експлуатацію основних фондів і виробничих потужностей; – складанні графіків сплати відсотків за кредитами і т. ін.

Структурні підрозділи	Об'єкти контролю
1	2
Відділ логістики	Контроль здійснює на стадіях: – формування витрат на доставку з/н транспортом та експедирування; – формування витрат на доставку автотранспортом та автоцистернами; – формування витрат на сертифікацію та дератизацію; – формування витрат на брокерські та митні послуги

Наступний контроль здійснюється на всіх рівнях управління. Без нього не обходиться жоден орган державного та господарського управління, оскільки він дозволяє надавати не тільки загальну оцінку виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства, але і виявляти внутрішні резерви. Наступний контроль знову розкриває діяльність підприємства, надає можливість побачити упущення та недоліки, переконатися у напруженості планових завдань, об'єктивно оцінити дії посадових осіб і виконану роботу щодо зміцнення економіки підприємства. Цей контроль відрізняється від попереднього й поточного глибиною охоплення різних сторін виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємств. Він найбільш емко характеризує ефективність виробництва, вдосконалення господарського механізму [5, 22].

В організації наступного контролю на підприємствах більшу частину роботи проводять економічні служби. Але перекидати цю роботу тільки на них не можна. Ефективність наступного контролю визначається тим, хто його здійснює. А здійснювати його повинні також і технічні служби. Функціональні обов'язки служб і окремих виконавців зі здійснення наступного контролю повинні закріплюватися у відповідних положеннях і посадових інструкціях. Одночасно з цим визначені об'єкти контролю, які повинні охоплюватися відповідними службами (табл. 2).

Висновки. З цієї таблиці випливає, що внутрішньогосподарський контроль витрат на олійножирових підприємствах здійснюється такими службами та відділами, як:

- планово-диспетчерський відділ, який в основному відповідає за розробку планів виробництва, аналіз їх виконання та, відповідно, контролює їх виконання;
- фінансовий відділ в основному складає зведені фінансові плани, аналізує статті витрат (витрати на основну та допоміжну сировину, адміністративні витрати);
- відділ праці та заробітної плати відповідає за витрати на оплату праці, контролює процеси нарахування та виплати заробітної плати, розробку штатного розкладу тощо;
- відділ інвестицій відповідає в основному за фінансові витрати;
- відділ головного інженера та відділ головного технолога контролює витрати на енергоресурси та витрати на утримання, ремонт та експлуатацію обладнання;
- відділ логістики займається контролем реалізаційних витрат, тобто витрат на доставку, перевезення продукції тощо;
- бухгалтерія виконує найважливішу роль у процесі контролю витрат, оскільки здійснює наступний контроль і таким чином контролює всі інші структурні підрозділи та виконання ними своїх функцій.

Література:

1. Фоміна Т. В. Організація і методика внутрішньогосподарського контролю на підприємствах олійножирової галузі України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08. 00. 09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” (за видами економічної діяльності) / Т. В. Фоміна. – О., 2007. – 16 с.
2. Сагайдак Р. А. Внутрішній контроль в управлінні сільськогосподарськими підприємствами: автореф. дис. канд. екон. наук: 08. 00. 09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” (за видами економічної діяльності) / Р. А. Сагайдак. – К., 2008. – 21 с.
3. Гордополов В. Ю. Облік і контроль витрат операційної діяльності підприємств торгівлі: автореф. дис. канд. екон. наук: 08. 00. 09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” (за видами економічної діяльності) / В. Ю. Гордополов. – К., 2009. – 20 с.
4. Петренко С. М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08. 00. 09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” (за видами економічної діяльності) / С. М. Петренко. – К., 2010. – 36 с.
5. Кочерин Е. А. Основы государственного и управленческого контроля / Е. А. Кочерин. – М. : Филинь, 2000. – 377 с.
6. Кужельный Н. В. Бухгалтерский учет и его контрольные функции: практ. руководство / Николай Васильевич Кужельный. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 143 с.